

Een libertaire geschiedenis.

Het is moeilijk om een duidelijk startpunt voor een geschiedenis van het anarchisme en de libertaire ideeën te bepalen, want de basisideeën zijn eigenlijk universeel. Het is zeker zinvol om de link te maken met de westerse context van het kapitalisme, aangezien beide nauw met elkaar verweven zijn. Het kapitalisme vindt zijn oorsprong binnen de prille 'middeleeuwse' burgerstand als een soort marginale tegenbeweging die zich tracht te verzetten tegen de feodale machtsdriedeling tussen clerus, adel en burgerij. Ondernemingsgezinde leden van de derde stand richtten vrije steden op om daar als vrije burgers te kunnen leven, er ontstonden gilden en later banken,... Het lijkt erop dat de oorspronkelijke tegenkracht van vrije burgers er uiteindelijk een wordt die gewoon een politiek-economisch zitje wil veroveren op de troon. Zo mengen aspecten uit het ondergrondse kapitalisme zich door de jaren heen met de feodale maatschappij, met alle concurrentie en machtskantelingen van dien. Vooral in de Vlaamse en Italiaanse handelssteden gaat de ontwikkeling van het kapitalisme vooruit en ook daar komt er een hechte haat-liefdeverhouding tot stand tussen adel, clerus en kapitaalkrachtige burgers.

In de XVIIIe eeuw van de Westerse tijdrekening zien we dat de economische rol van de burgerlijke ondernemersklasse onoverkomelijk is geworden. Het grootste deel van de handel en het bankwezen ligt in hun handen en heel wat adellieden geraken verarmd. De filosofieën van de Verlichting verraden dat het hoogtijd geworden is om het tij te keren. Zij poneren dat de strenge orde van het absolutisme en de segregatie ver voorbijgestreefd zijn en dat de formele macht best gelijk verdeeld wordt bij hen die al informeel de touwtjes in handen hebben: de burgerij. In deze sfeer ontstaat de nieuwe politieke beweging van het liberalisme.

Liberaal denkers pleitten fel voor de vrijheid van het individu en de afschaffing van de standenmaatschappij. Clerus en adel waren overbodig geworden, allen dienden gelijke

burgers te worden. Het liberalisme was echter een veelzijdige beweging waar al snel redelijk uiteenlopende stromingen in te ontwarren vielen. Verschillende liberalen dachten heel anders over bijvoorbeeld de rol van de staat, het kapitaal en religie. Sommigen wilden gewoon de clerus wegwerken en ieder vrij laten beschikken over hun religieuze ideeën. Sommigen waren fervente tegenstanders van elke vorm van religie. Onder invloed van de opkomende vrijzinnigheid ontstonden nieuwe culten als die van de Vrijmetselaars en Illuminati. Ook over dagelijkse zeden en moraliteit liepen meningen ver uiteen tussen eerder traditioneel en uiterst libertijns. In de tijd waarin het liberalisme groot wordt, zien we sterker georganiseerde staten ontstaan. Moesten die aangemoedigd, afgebouwd, hervormd of afgeschaft worden? Sommige liberalen in die tijd zien het aanmoedigen van die staatstendens als de weg bij uitstek voor een vrij burgerschap. Sommigen menen zelfs dat het uitbouwen van sterke natiestaten voor eenheid zorgt tegenover de willekeur van de feodale heerschappijen. Anderen zijn dan weer fel gekant tegen het idee van de natie of zelfs elke vorm van staat. Zij menen dat gemeenschappen voor en door individuen in staat zijn om in alle behoeften te voorzien. Zo ontstaan er allerlei sub-stromingen als het nationalisme, communisme, collectivisme,... Maar de meest beduidende onenigheid zou uiteindelijk die worden over de rol van het kapitaal.

Toen uiteindelijk de revolutie uitbrak, trokken de liberalen samen ten strijde tegen het Oude Regime onder de slogan van de Jakobijnen: vrijheid, gelijkwaardigheid, broederlijkheid. Ondertussen begonnen ook de onderlinge strijden uitgevochten te worden. De radicaalste stroming was de libertaire. Zij stonden de volledige afschaffing voor van de kerk en de staat. Bemoeienissen door eender welk hoger instituut bekeek ze als verstikkend voor de vrijheid van het individu en dus onwenselijk. Vrijheid en zelfbeschikking voor elke

persoon op aarde was heilig voor de libertairen. Nadat de revolutie finaal in de pan gehakt en afgeschaft werd in 1815, viel ook de libertaire beweging in tweeën uiteen. Een groot deel van de hoge burgerij verliet de revolutionaire methode voor de reformistische. Ze slaagden er niet in om de feodaliteit helemaal weg te werken, maar uiteindelijk wel grondig te hervormen. De nieuwe breekpunten bevonden zich vooral op economisch vlak.

Meer rechts liberalen meenden dat het kapitaal een sleutelrol had in de rechtvaardige maatschappij. Als iedereen voor zichzelf opkomt, zorgen de onzichtbare hand en de wetten van vraag en aanbod dat iedereen de eerlijke plaats in de samenleving vindt. Anderen uit de beweging meenden dat eigenbelang en winststreven in de vorm van kapitaal voor een onrechtvaardige, asociale maatschappij zouden zorgen en benadrukten de sociale kant van de zaak. Deze zogenaamde socialisten verenigden zich in de Internationale, een orgaan waarin denkers, strijders en arbeiders konden bediscussieren hoe ze de strijd tussen kapitaal en sociaal konden beslechten in het voordeel van het proletariaat, de bezitloze klasse. Weerom was het socialisme een zeer

uiteenlopende en heterogene beweging die allerlei sub-stromingen verenigde. Zoals gezegd, was ook het libertaire denken twee tegengestelde richtingen uitgegaan. Libertaire kapitalisten verdedigden de vrijheid van ieder individu om vrij van enig hoger instituut te streven naar kapitaal, macht en voldoening. Sociaal libertairen daarentegen verachtten elke kerk, staat en het kapitaal als onderdrukkende mechanismen en verwierpen zelfs volledig het privébezit. Ze geloofden in een sociale samenleving waar vrije individuen werken aan solidariteit om zo net ieders welzijn en vrijheid te verzekeren. Net als libertair socialist Pierre-Joseph Proudhon aanvaardden ze met trots de scheldnaam 'anarchist' als eerbetoon aan hun ideeën. De anarchie – het ontbreken van elk gezag of heerschappij – is voor hen immers het streefdoel. Er zijn tal van interessante anarchistische bewegingen, stromingen en groepen ontstaan. We nemen even enkele gebeurtenissen onder de loep die belangrijk geweest zijn voor het anarchisme.

Zo namen opstandige Franse milities bijvoorbeeld Parijs in handen aan het eind van de Frans-Pruisische oorlog in 1871. Toen zowel het Franse als Pruisische leger zagen dat de stad gebarricadeerd werd door mannen en vrouwen met rode vlaggen en geen nationale tricolores, panikeerden ze en sloegen de handen in elkaar. Ondertussen bouwden de inwoners van Parijs aan de zogenaamde Commune op basis van socialistische ideeën, verschillende stromingen werkten er samen om hun ideeën in de praktijk te brengen. Na een maandenlang offensief van beide staatslegers wisten ze de Commune van Parijs klein te krijgen. De klappen waren voelbaar tot in de Internationale. Die werd intussen gedomineerd door het conflict tussen vooral anarchist Mikail Bakunin en communist Karl Marx. Kort later viel de Internationale voor een eerste keer uiteen.

Een ander tekenend moment begon bij arbeidersprotesten voor betere werkomstandigheden vanaf 1 mei 1886 in Chicago. Op een massale betoging op de Hooimarkt enkele dagen later kwam het tot hevige rellen. Acht anarchisten werden onschuldig aangeduid als leiders en stokers van de onlusten en vijf ervan werden uiteindelijk ter dood veroordeeld. De internationale sociale beweging was zo onder de indruk van deze gebeurtenissen, dat ze besloten deze dag jaarlijks te herdenken met sociale protestaties.

De anarchistische geschiedenis is rijk. We zouden het bijvoorbeeld nog kunnen hebben over Maknovchina, een groot anarchistisch gebied in Oekraïne ten tijde van de Russische Revolutie. Of over figuren als de bekende schrijver Kropotkin; of Tolstoj, die zijn christendom aan anarchistische principes linkte. Of over sterke vrouwen als Emma Goldman en Voltairine Declair. Maar waarschijnlijk de bekendste episode uit de anarchistische geschiedenis start wanneer Franco en de Falangisten – extreem rechts in Spanje – de macht naar zich toe wilden trekken in 1936 en de Tweede Republiek neerhalen. Een volksfront van republikeinse en linkse groepen sloegen de handen in elkaar om de extreemrechtse troepen buiten te werken. Zo begint de Spaanse burgeroorlog. Tegelijk spreekt men van de Spaanse revolutie, want de communistische en anarchistische groepen binnen het volksfront waren erop uit om met extreemrechts meteen ook het kapitalisme weg te vagen uit Spanje. Het anarchosyndicalisme stond er erg sterk en milities van onder andere de CNT (Confederación Nacional de Trabajadores: anarchistische vakbond) wisten grote delen van Spanje te beheren, voornamelijk rond Catalonië. De samenleving werd ingericht naar zo anarchistisch mogelijke principes, land en goederen werden gecollectiviseerd, arbeiders en landbouwers debatteerden voortduren over hoe de samenleving eruit zou gaan zien. Hen verbaasde het niet erg dat de kapitalistische democratieën niets ondernamen om

Franco's dictatuur tegen te houden. Wel kwamen er tal van vrijwillige strijders van her en der in Europa opduiken om de revolutionaire kameraden in Spanje te steunen in wat een voorbode voor de Tweede Wereldoorlog zou blijken. Wie wel hun leger naar Spanje stuurden, waren Hitler en Mussolini, aan Franco's kant. Ze oefenden hun nieuwe wapens en technieken voor later. Dit deed het volksfront geen goed, dat ondertussen al verworden was tot een revolutionaire macht. Maar de revolutie ging nog veel meer ten onder aan 'interne' strubbelingen. Stalin stuurde immers ook zijn leger om de linkerzijde te steunen, maar eiste de herinrichting van de revolutionaire milities tot een strak georganiseerd leger met militaire discipline. Vrouwen werden verboden om nog te vechten en moesten maar gaan koken en verplegen. De POUM (Partido Obrero de Unificación Marxista) ging volledig op in het stalinistisch leger. Anarchisten weigerden zich te conformeren en gingen met de marxisten in de clinch. Soms leek het erop dat de linkse troepen meer kogels verspilden aan elkaar dan aan de rechtse dictatoriale legers. In 1939 is duidelijk dat Franco de alleenheerser van Spanje is geworden. Niet veel later startte de Tweede Wereldoorlog. En werd het anarchisme quasi uitgeroeid buiten Spanje. In Spanje zelf bleven anarchisten ondergronds actief tegen Franco.

Na WOII werd alles wat zich tegen het kapitalisme uitsprak, maar al te snel in het marxistische kamp geduwd. Ondertussen werd er tevens een generatie geboren die het flink oneens was met hun ouders die door hun verdorven cultuur twee verschrikkelijke

wereldoorlogen hadden uitgelokt. Ze rebelleerden op allerlei manieren tegen het status quo. Via deze jongeren werden de ideeën die in Spanje nog ergens leefden, herontdekt. De opstanden in Parijs in mei '68 lijken de duidelijkste uiting van deze ontwikkeling. Toch miste deze jongerenrebellie tegen het ouderlijke gezag iets van een volwaardige sociale beweging. Vanaf de jaren '70 werd de anarchie weer populair vanuit de punkbeweging. Jongeren betogen, kraken huizen, voeren actie, weigeren vlees te eten en zetten zich af tegen de heersende orde door er subversief uit te zien en te experimenteren met allerlei drugs. Anarchie krijgt de allure van een subculturele levensstijl.

Een nieuwe impuls wordt in gang gezet wanneer de opstandige inheemse Zapatisten van Chiapas Mexico in 1994 de vierde wereldoorlog verklaren, zijnde de nog steeds woedende strijd tussen sociaal en kapitaal. Daarmee globaliseren ze hun eigen strijd. Meteen volgt een internationale weerslag. Allerlei sociale groepen verenigen zich op sociale acties die via internationale mobilisaties de dominante wereldmachtsorganen blootleggen (WTO, G8, NATO, IMF). Men heeft het over de andersglobaliseringsbeweging. Anarchisten zijn onmiskenbaar aanwezig bij deze moderne tendensen, waar Indignados en Occupy uitlopers van zijn.

